

เจตนา : การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรม
ตามหลักพุทธจริยศาสตร์

INTENTION: USING INTENTION AS A CRITERION FOR JUDGING
ETHICAL VALUE ACCORDING TO BUDDHIST ETHICS

¹นคร จันทรราช, ²พระครูธีรธรรมบัณฑิต, ³สิปปมงคล ป็องภา
และ ⁴พระอธิการสุภาพร เตชธโร

¹Nakhon Jantharach, ²Phrakhru Theradhammabhandhit,
³Sippamongkol Phongpha and ⁴Phra Adhikan Suphaporn Techatharo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹jantharachnakhon@gmail.com

Received: November 21, 2025; **Revised:** December 4, 2025; **Accepted:** December 6, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่อง “เจตนา: การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์” นี้ โดยใช้วิธีการศึกษาด้วยการศึกษาและค้นคว้าจากเอกสารสำคัญโดยมีพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ ตำราและงานวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยแยกประเภท เรียบเรียง สรุปสาระสำคัญ และวิเคราะห์เนื้อหา โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ส่วน คือ 1) บทนำ 2) ความหมายของเจตนา 3) บ่อเกิดของเจตนา 4) เจตนา กับ สถานภาพการกระทำทางศีลธรรม 5) การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ และ 6) บทส่งท้าย บทความนี้เป็นการเขียนเชิงวิเคราะห์เอกสาร จากการศึกษาพบว่า เจตนา คือ ความตั้งใจในการกระทำการต่างๆ ของมนุษย์ทั้งในแง่ของการสร้างสรรค์และทำลายเกิดจากมโนกรรมทั้งที่เป็นกุศล

¹ อาจารย์ ดร., หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

⁴ อาจารย์ ดร., หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

เจตนาและอกุศลเจตนา มีผลต่อการแสดงออกของการกระทำผ่าน 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ เจตนาตามหลักพุทธจริยศาสตร์ใช้เป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมสมดังพระพุทธรพจน์โดยมีใจความว่า “เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม” โดยแท้ โดยไม่ขึ้นอยู่กับความชอบ ไม่ชอบของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ เป็นที่แน่ชัดว่า การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์จัดเป็นเจตนาว่าทโดยใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหาจริยธรรม

คำสำคัญ: เจตนา, ศีลธรรม, พุทธจริยศาสตร์.

Abstract

This academic article is titled “Intention: Using intention as a criterion for judging ethical value according to Buddhist ethics”. Using the study method by studying and researching from important documents including the Tripitaka, Commentary, books, textbooks, and other related academic work by classifying, compiling, summarizing the main points. and analyze content The content is divided into 6 parts: namely 1) Introduction, 2) The meaning of intention, 3) Origin of intention, 4) Intention and the status of moral actions, 5) Using intention as a criterion for judging ethical values according to Buddhist ethics, and 6) Epilogue. This article is a written analysis of a document. From the study it was found that. Intention is the intention in doing various actions of human beings in terms of both creation and destruction, arising from imagination, both good intentions and bad intentions. It affects the expression of actions through 3 ways: physical, verbal and mental. Intention according to the principles of Buddhist ethics is used as a criterion for judging ethical values, as in the Buddha's words, with the meaning "I say intention is actually karma." independent of preference dislike of man Therefore, it is clear that Using intention as a criterion for judging ethical values according to the principles of Buddhist ethics is classified as Intentional Discourse using intention as a criterion for judging ethical problems.

Keywords: Intention, Moral, Buddhist Ethics

บทนำ

การตัดสินใจทางศีลธรรมจัดเป็นปัญหาจริยศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์โดยมีปัญหาว่าเราควรแสวงหาอะไรให้กับชีวิต อะไรเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ใช้อะไรเป็นเกณฑ์การตัดสินใจ ว่าทำอย่างไรถูก อย่างไรผิด ในสถานการณ์ที่ยุ่ยากอันหนึ่งเราควรทำอย่างไร ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาสำคัญของจริยศาสตร์ ในบรรดาปัญหาจริยศาสตร์นั้นปัญหาเรื่องการตัดสินใจ การกระทำอย่างไรถือว่าถูก ผิด ดี และไม่ดี นั้นเป็นเรื่องความรับผิดชอบทางศีลธรรม สำหรับเกณฑ์การตัดสินใจความรับผิดชอบทางศีลธรรมมีนักคิดมากมายที่ได้ให้คำตอบแก่ปัญหานี้กลายเป็นข้อถกเถียงกันในปัญหาจริยศาสตร์ แต่ละสำนักต่างมีเกณฑ์แตกต่างกันไป บางทีคนใช้เจตจำนงของมนุษย์เป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม บางทีคนใช้เหตุผลและปัญหาเป็นเครื่องตัดสิน บางทีคนหมายเอาเจตนาในการทำตามหน้าที่ทางศีลธรรมเป็นเครื่องตัดสิน และบางทีคนถือเอาผลที่เกิดจากการกระทำมาเป็นเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรม ซึ่งแต่ละสำนักต่างมามาตรฐานในการตัดสินแตกต่างกันไป (วิทย์ วิศทเวทย์, 2543:98) สำหรับเกณฑ์การตัดสินใจคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ใช้เจตนาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประเมินค่าของการกระทำว่าการกระทำในลักษณะเช่นใดมีสถานภาพทางศีลธรรมและการกระทำในลักษณะเช่นใดไม่มีสถานภาพทางศีลธรรม คำว่าการกระทำที่มีสถานภาพทางศีลธรรม เป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาโดยมีความตั้งใจที่สามารถประเมินค่าได้ว่าการกระทำนั้นดี ไม่ดี ควร ไม่ควร เป็นต้น สมดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตนาอันเอง เราเรียกว่า กรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 22/63/577) ตามแนวพระพุทธศาสนาการกระทำนั้นล้วนเกิดจากมโนกรรมซึ่งเป็นที่มาของกายกรรมและวจีกรรม ทั้งกายกรรมและวจีกรรมต่างเป็นผลที่สะท้อนมาจากมโนกรรม แต่ในบางสถานการณ์เราสามารถตระหนักด้วยตัวเราเองว่า เจตนาซึ่งจัดเป็นมโนกรรมก็สามารถปกปิดได้ โดยผู้กระทำอาจมีเจตนาไม่ดี แต่แสดงกายกรรมและวจีกรรมที่ดีออกมาเพื่อผลประโยชน์บางอย่าง เช่นเดียวกันกับการกระทำบางอย่างผู้กระทำมีเจตนาที่ดี แต่กายกรรมและวจีกรรมกลับออกมาไม่ดี ดังนั้น ผู้เขียนมีความประสงค์จะศึกษาเรื่องการใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ต่อไป

ความหมายของเจตนา

คำว่า เจตนา คือ ความตั้งใจ จงใจ มุ่งหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542:321) ความตั้งใจ กิริยาที่จงใจ ภาวะที่จงใจและเป็นตัวการสำคัญในการกระทำกรรม (วิ.มหา. (ไทย) 1/167/139) เจตนาเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นตัวกำหนดการกระทำต่างๆ เป็นการเลือกตัดสินในการกระทำต่างๆ (อภิ.สง. (ไทย) 34/5/28) ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า

เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22/63/577) จากพระพุทธดั่งกล่าวชี้ให้เห็นว่าการกระทำของมนุษย์เป็นการกระทำที่บุคคลกระทำด้วยความตั้งใจทำ กล่าวคือเป็นการกระทำที่ประกอบความตั้งใจทำทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ หากการกระทำที่ปราศจากเจตนาแล้ว การกระทำดังกล่าวเป็นการกระทำที่ไม่มีคุณค่าทางจริยธรรม ไม่สามารถประเมินค่าของกระทำกรรมได้ว่า การกระทำกรรมนั้นถูก ผิด ดี ชั่ว ควร ไม่ควร มีประโยชน์ และไม่มีประโยชน์ได้ การกระทำที่ไม่มีเจตนาแล้ว ไม่เป็นการกระทำที่สมบูรณ์ แต่เป็นแต่เพียงสักว่า “กิริยา” เท่านั้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2543:157) เป็นที่แน่ชัดว่า การกระทำตามแนวพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยปราศจากเจตนาไม่ได้ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ต้องมีเจตนาเป็นพื้นฐานของการกระทำและเป็นเครื่องชี้หรือตัดสินว่าการกระทำนั้นดีหรือไม่ดีอย่างไร

บ่อเกิดของเจตนา

สำหรับการเกิดของเจตนาตามหลักพุทธจริยศาสตร์มีความสัมพันธ์หรือประกอบด้วย โลกะ โทสะ โมหะ ถือว่าเป็นกรรมชั่ว และหากการกระทำที่ประกอบด้วยอโลภะ อโทสะ และอโมหะ ถือว่าเป็นกรรมดีเสมอ สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า ธรรมชาติ 3 ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3 ประการ คือ โลกะ 1 โทสะ 1 โมหะ 1 และ อโลภะ 1 อโทสะ 1 อโมหะ 1 ผู้รู้จักกรรมอันเกิดแต่โลภะ เกิดแต่โทสะ และเกิดแต่โมหะ เขาทำกรรมใดจะน้อย หรือมากก็ตาม เขาจะต้องเสวยผลกรรมนั้นในอัฐภพนี้แหละวัตถุชนิดอื่นย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายเหตุให้เกิดความชั่ว 3 ประการได้แก่โลกะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุให้เกิดกรรม โลกะ โทสะ โมหะ เป็นรากเหง้าของกรรมฝ่ายชั่วเรียกว่า อกุศลมูล และอโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นรากเหง้าของกรรมฝ่ายดีเราเรียกว่า กุศลมูล ทั้งอกุศลมูลและกุศลมูล เป็นมูลเหตุให้มนุษย์ก่อกรรมต่าง ๆ โดยการแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมใน 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ อย่างไรก็ตามการกระทำของมนุษย์จะหลีกเลี่ยงกุศลมูลและอกุศลมูลหาได้ไม่(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 22/437/490)

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่าเจตนามีความแนบแน่นหรือมีความสัมพันธ์กับการกระทำความดีและการกระทำความชั่วโดยมีบ่อเกิดของการกระทำหรือแรงจูงใจที่ผลักดันให้บุคคลกระทำการต่างๆ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์อยู่ 2 อย่าง คือ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2551:27)

1. กุศลมูล คือ มูลเหตุของการกระทำที่ดี เมื่อประกอบกับเจตนาเรียกว่า กุศลเจตนา เป็นความตั้งใจที่ดีก่อให้เกิดการกระทำที่ดีเรียกว่า กุศลกรรม คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดี หากแสดงออกมาเป็นการกระทำเรียกว่า สุจริต โดยมีกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต (มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย,11/305/260) ทั้งหมดล้วนมีกุศลมูล ๓ อย่างประกอบด้วยความไม่โลภ ความไม่โกรธ และความไม่หลงเป็นสาเหตุพื้นฐานของการกระทำและผลที่เกิดขึ้นก็เป็นการกระทำที่ดี

2. อกุศลมูล ได้แก่ มูลเหตุของการกระทำที่ไม่ดี เมื่อประกอบกับเจตนาเรียกว่า อกุศลเจตนา คือ ความตั้งใจที่ชั่ว ก่อให้เกิดกระทำที่ชั่วเรียกว่า อกุศลกรรม เป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาที่ไม่ดี หากแสดงออกมาเป็นการกระทำเรียกว่าทุจริตโดยมี กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,11/305/260) ทั้งหมดต่างมีอกุศลมูล 3 อย่างประกอบด้วย ความโลภ ความโกรธและความหลง เป็นสาเหตุพื้นฐานในการกระทำและผลที่เกิดขึ้นก็เป็นการกระทำที่ไม่ดี

จากหลักการข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า กุศลมูลและอกุศลมูลตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นที่ของการกระทำความดีและความชั่ว โดยมีเจตนาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีส่วนร่วมด้วย ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเจตนาเป็นเครื่องชี้วัดหรือเป็นแกนกลางในการกระทำนั้นๆ โดยมีบทบาทสำคัญในการตัดสินการกระทำระหว่างการทำความดีและความชั่ว คือ ถ้าเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลคือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ เป็นต้นต่อแห่งการกระทำดี การกระทำนั้นก็จัดเป็นการกระทำที่ดีตรงกันข้ามหากเป็นเจตนาที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ เป็นต้นต่อแห่งการกระทำความชั่ว การกระทำนั้นจัดเป็นการกระทำที่ไม่ดี

เจตนา กับ สถานภาพการกระทำทางศีลธรรม

การกระทำของมนุษย์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์นั้นจะมีสถานภาพทางศีลธรรมได้ก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นประกอบด้วยเจตนา และสามารถตีค่าหรือประเมินค่าได้ว่าการกระทำนั้นดีหรือไม่ดี ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ ควร และไม่ควร ปัญหาดังกล่าวเป็นเรื่องเกี่ยวกับการกระทำของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กับเจตนาโดยตรง ทั้งนี้เพราะเจตนาเป็นบ่อเกิดของการกระทำต่างๆ ดังนั้น การทำกรรมทุกครั้งจำเป็นต้องประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจเสมอ ซึ่งเจตนาเป็นผู้นำและกำหนดทิศทางแห่งการกระทำของมนุษย์โดยทำหน้าที่ริเริ่มปรุงแต่งและสร้างสรรค์ทุกอย่าง (พระธรรมปิฎก, 2538:157) และเจตนาเป็นแรงจูงใจให้เกิดการแสดงออกของการกระทำของมนุษย์สามารถแบ่งออกเป็น 3 ทางคือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในบรรดาช่องทางของการกระทำกรรมดังกล่าว ตามพุทธจริยศาสตร์ถือว่า มโนกรรมมีความสำคัญที่สุด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 25/1/23) เพราะอยู่ในฐานะเป็นจุดเริ่มต้นที่ชักนำให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ดัง พุทธพจน์ที่ปรากฏอยู่ในอุปาลิสูตรว่า “ตปัสสี บรรดากรรมทั้ง 3 ประการที่จำแนกแยกเป็นอย่างนี้เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษมากกว่า ในการทำกรรมชั่ว ในการประพฤติกกรรมชั่ว มิใช่กายกรรมหรือวจีกรรม” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,13/57/55) จะเห็นว่า มโนกรรมซึ่งเป็น

ความคิด การจินตนาการ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำทางกายและวาจา กล่าวคือ การกระทำทางกายและวาจาจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากปราศจากมโนกรรม มนุษย์จะไม่สามารถตัดสินใจ หรือปรุงแต่งจัดสรร ปรับเปลี่ยนความคิด คำพูด ตลอดจนการกระทำทางกายใด ๆ ได้ หากปราศจากใจ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของการกระทำทางกายและทางวาจา อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญคือว่า อะไรคือสภาวะที่อยู่ในใจของบุคคลที่ทำให้กระทำสิ่งนั้น ๆ ลงไป การกระทำของมนุษย์ตามหลักพุทธจริยศาสตร์มีมูลเหตุคือที่มาของการกระทำ สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า

อกุศลธรรมทั้งหลายที่เป็นส่วนอกุศลที่เป็นฝ่ายอกุศลทั้งหมด มีใจเป็นหัวหน้า ใจเกิดก่อนธรรมเหล่านั้น อกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นร่วมกันภายหลัง อกุศลธรรมทั้งหลายที่เป็นส่วนกุศลที่เป็นฝ่ายกุศลทั้งหมด มีใจเป็นหัวหน้าใจเกิดก่อนธรรมเหล่านั้น อกุศลธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นร่วมกันภายหลัง (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 10/56/10)

จากพุทธพจน์ข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรมนั้นต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เป็นการกระทำที่สามารถให้ค่าทางศีลธรรมได้ หมายความว่า เป็นการกระทำที่คนทั่วไปสามารถรู้สึกด้วยสามัญสำนึกว่าเรื่องนี้สามารถตั้งคำถามได้ว่า ผิดหรือถูก ควร ไม่ควร เป็นต้นการกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์สามารถตัดสินได้ด้วยการพิจารณาองค์ประกอบ ดังนี้

1. ดูว่าการกระทำนั้นมีเจตนาหรือไม่
2. หากมีเจตนา ก็ดูต่อว่าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลหรืออกุศลมูล หากเกิดจากเจตนา กุศลมูลถือว่าเป็นกรรมดี แต่เกิดจากเจตนาอกุศลมูลถือว่าเป็นกรรมชั่ว

หากการกระทำเป็นไปตามเงื่อนไขข้างต้น ถือว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมเพราะการกระทำนั้นสามารถตรวจสอบได้ว่า เป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือไม่อย่างไร หากมีเจตนา ก็ตรวจสอบต่อไปว่าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูลหรืออกุศลมูล เพราะกุศลมูลและอกุศลมูลนั้นเป็นบ่อเกิดของการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรม ดังนั้น เจตนาจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประเมินสถานภาพการกระทำทางศีลธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะการกระทำส่วนใหญ่ของมนุษย์มีค่าทางศีลธรรมนั้นสามารถเข้าใจได้ว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องเจตนาหรือความจงใจทำ ความดีและความชั่วที่พุทธเจ้าทรงสอนทั้งหมดล้วนเกี่ยวข้องกับการมีเจตนาทั้งสิ้น (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2556:62) ด้วยเหตุนี้จึงพบความจริงที่สำคัญว่า การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ที่ถือว่าเป็นการกระทำที่มีความผิดหรือไม่อย่างนั้น ขึ้นอยู่กับเจตนาแรกเริ่มของบุคคลเป็นเกณฑ์ตัดสินเนื่องจากเจตนา นั้นจะกลายเป็นแรงจูงใจสำคัญในการสั่งให้กระทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป

การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์

ในพุทธจริยศาสตร์การกระทำของมนุษย์ลักษณะบางประการที่มีความเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยความต้องการที่จะกระทำด้วยความตั้งใจหรือความตั้งใจ อันเป็นการบ่งบอกถึงเจตนาที่มีบทบาทสำคัญในแง่ของการตัดสินการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะเกณฑ์ตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามแนวพระพุทธศาสนานั้นถือเอาเจตนาเป็นเกณฑ์สำคัญในการตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมมีอยู่ 2 อย่าง คือ

1. พิจารณาจากเจตนาในการกระทำ การกระทำกรรมที่มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมในรูปแบบต่างๆ ที่มนุษย์แสดงออกมาในสังคมนั้นล้วนแล้วแต่เกิดจากแรงผลักดัน ๒ อย่าง คือ แรงผลักดันฝ่ายดี และแรงผลักดันฝ่ายชั่ว การกระทำที่เกิดจากแรงผลักดันฝ่ายดีสรุปได้ ๓ ประการ คือ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ และความไม่หลง เมื่อใดก็ตามพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ที่เกิดจากแรงผลักดันฝ่ายดี เรียกว่าเป็นความดี หรือกรรมดี จัดอยู่ในฝ่ายที่เจริญ แต่เมื่อใดก็ตามถ้าการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์เกิดจากแรงผลักดันฝ่ายชั่ว สามารถย่อลงได้ 3 ประการ คือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง การกระทำนั้นก็จะถูกเรียกว่า ความชั่ว หรือกรรมชั่ว จัดอยู่ในฝ่ายเสื่อม สมดังพระพุทธพจน์โดยมีใจความว่า

ธรรมที่จัดอยู่ในฝ่ายแห่งความเสื่อม 3 ประการ ได้แก่ อะไรบ้าง ได้แก่ อกุศลมูล ๓ ประการ คือ อกุศลมูลกล่าวคือ ความโลภ อกุศลมูลกล่าวคือความโกรธ อกุศลมูลกล่าวคือความหลง ธรรม 3 ประการนี้จัดอยู่ในฝ่ายเสื่อม ธรรมที่จัดอยู่ในฝ่ายเจริญ 3 ประการ ได้แก่ อะไรบ้าง ได้แก่ กุศลมูล 3 ประการ คือ กุศลมูลกล่าวคือ ความไม่โลภ กุศลมูลกล่าวคือความไม่โกรธ กุศลมูลกล่าวคือความไม่หลงธรรม 2 ประการนี้จัดอยู่ในฝ่ายความเจริญ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 11/353/373)

จากพุทธพจน์ข้างต้น จะเห็นว่า เกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ นั้นโดยการวินิจฉัยที่มาของการกระทำที่จะตัดสินว่าอะไรเป็นความดี ความชั่วนั้น วิธีการแรกให้ดูว่าการกระทำนั้นหรือสภาวะธรรมนั้นเกิดจากกุศลมูลหรืออกุศล เป็นการตัดสินด้วยอาศัยความเป็นกุศลหรือความเป็นอกุศลโดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาเกิดจากกุศลมูล หรือเกิดจากอกุศลมูล และพิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบายไร้โรคปลอดโปร่งผ่องใสสมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือไม่ส่งเสริมคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นอกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลงอกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

2. พิจารณาผลที่เกิดจากเจตนา ได้แก่ การพิจารณาผลที่เกิดจากเจตนา โดยตรวจสอบหรือวินิจฉัยดูผลว่า ผลที่เกิดจากการกระทำตามเจตนา นั้นเป็นโทษหรือเป็นคุณ หากให้ผลเป็นโทษก็

เป็นความชั่ว ถ้าเป็นคุณก็เป็นความดี เพราะการกระทำทุกอย่างของมนุษย์เกิดจากแรงผลักดัน 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว เมื่อเกิดจากแรงผลักดันที่ต่างกันผลที่ได้จากการกระทำนั้น ๆ จึงมีความแตกต่างกัน การกระทำที่เกิดจากแรงผลักดันใจฝ่ายดีย่อมให้ผลที่เป็นประโยชน์สุขแก่ผู้กระทำเสมอ ในทางตรงกันข้ามการกระทำที่เกิดจากแรงใจฝ่ายชั่ว ย่อมให้ผลที่เป็นทุกข์โทษแก่ผู้กระทำเสมอ สมดังพระพุทธพจน์ ที่ปรากฏในกาลามสูตรโดยมีใจความว่าว่า

“กาลามะทั้งหลาย ก็บุรุษบุคคลผู้มีโทสะนี้ ถูกโทสะครอบงำ มีจิตถูกโทสะกลุ้มรุม ฆ่าสัตว์บ้าง ลักทรัพย์บ้าง ล่วงเกินภรรยาของผู้อื่นบ้าง พุดเท็จบ้าง ชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่ไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์บ้างหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ โมหะ (ความหลง) เมื่อเกิดขึ้นภายในบุคคล ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลหรือไม่เกื้อกูล”

“ไม่เกื้อกูล พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลายก็บุรุษบุคคลผู้มีโมหะนี้ถูกโมหะครอบงำมีจิตถูกโมหะกลุ้มรุมฆ่าสัตว์บ้างลักทรัพย์บ้าง ล่วงเกินภรรยาของผู้อื่นบ้างพุดเท็จบ้างชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่ไม่เกื้อกูลเพื่อทุกข์บ้างหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

กาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ อโลภะ (ความไม่욕ได้) เมื่อเกิดขึ้นภายในบุคคล ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลหรือไม่เกื้อกูล”

“เกื้อกูล พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ก็บุรุษบุคคลผู้ไม่มีโลภะนี้ ไม่ถูกโลภะครอบงำมีจิตไม่ถูกโลภะกลุ้มรุมไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ล่วงเกินภรรยาของผู้อื่นไม่พุดเท็จ ชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่ไม่เกื้อกูลเพื่อสุขบ้างหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ อโทสะ (ความไม่คิดประทุษร้าย)เมื่อเกิดขึ้นภายในบุคคล ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลหรือไม่เกื้อกูล”

“เกื้อกูล พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลายก็บุรุษบุคคลผู้ไม่มีโทสะนี้ ไม่ถูกโทสะครอบงำมีจิตไม่ถูกโทสะกลุ้มรุมไม่ฆ่าสัตว์ไม่ลักทรัพย์ไม่ล่วงเกินภรรยาของผู้อื่นไม่พุดเท็จชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่ไม่เกื้อกูลเพื่อสุขบ้างหรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเข้าใจเรื่องนั้นอย่างไร คือ โอมหะ(ความไม่หลง) เมื่อเกิดขึ้นภายในบุคคล ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลหรือไม่เกื้อกูล”

“เกื้อกูล พระพุทธเจ้าข้า”

“กาลามะทั้งหลาย ก็บุรุษบุคคลผู้ไม่มีโอมหะนี้ ไม่ถูกโอมหะครอบงำมีจิตไม่ถูกโอมหะกลุ่มุ่มไม่ฆ่าสัตว์ไม่ลักทรัพย์ไม่ล่วงเกินภรรยาของผู้อื่นไม่พูดเท็จชักชวนผู้อื่นเพื่อสิ่งที่เกื้อกูล เพื่อสุขบ้าง หรือ”

“อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 20/66/260)

จากพระพุทธพจน์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ โดยพิจารณาจากผลที่เกิดจากการกระทำนั้นเป็นความรู้สึกผิด ชอบ ชั่ว ดี ของตนเองพิจารณาว่าการที่กระทำนั้นตนเอง ดีเทียบตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่ และพิจารณาความยอมรับของบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับกันหรือไม่ บัณฑิตชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,20/66/258) รวมทั้งพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ว่าเป็นการเบียดเบียนตนและผู้อื่นหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และผู้อื่นหรือไม่ แสดงให้เห็นว่า การกระทำที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมนั้นให้ผลประโยชน์ ส่วนการกระทำที่เกี่ยวข้องกับอกุศลมูลย่อมให้ผลที่เป็นทุกข์โทษ การให้ผลเป็นประโยชน์สุขหรือทุกข์โทษนั้นเกิดขึ้นได้ใน 3 ลักษณะ คือ เกิดกับตนเอง เกิดกับผู้อื่น และเกิดทั้งกับตนเองและผู้อื่น การตัดสินโดยถือมโนธรรมสำนึกความรู้สึกผิดชอบชั่วดี ที่ใช้พิจารณาร่วมกับการวินิจฉัยที่มาของการกระทำเพื่อให้การตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์เป็นไปด้วยความละเอียดขึ้นโดยพิจารณาว่าการกระทำที่เป็นอกุศลนั้นเกิดจากการขาดมโนธรรมสำนึก ทำไปแล้วบัณฑิตดีตน เป็นการเบียดเบียนตนและคนอื่น และเป็นไปเพื่อทุกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้จิตชุ่มมัวเศร้าหมอง และนำไปสู่การกระทำที่เป็นอกุศลได้อีกมากมาย ส่วนการกระทำที่เป็นอกุศลนั้นเกิดจากการมีมโนธรรมสำนึก ทำไปแล้วบัณฑิตสรรเสริญ เป็นการเกื้อกูลตนและคนอื่นและเป็นไปเพื่อสุข เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้จิตผ่องใสสงบเย็นและนำไปสู่การกระทำที่เป็นกุศลได้อีกมากมาย ความสอดคล้องการใช้ความเป็นอกุศลมูลและอกุศลมูลและสภาวะที่ส่งผลต่อจิตใจ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2538:54) โดยนัยนี้ การตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมนั้นต้องอาศัยการตัดสินทั้ง 2 อย่างควบคู่กันไปเกณฑ์การตัดสินโดยดูที่มาของการกระทำนั้นเป็นการพิจารณาความเป็นอกุศลและอกุศลโดยเจตนาและสภาวะที่การกระทำนั้นมีต่อสภาวะแห่งจิตนั้น เนื่องจากในการกระทำของมนุษย์มีจิตเป็นผู้สั่งการและเป็นใหญ่ในการกระทำทั้งหมด และมีผลมากกว่าการกระทำที่เกิดทางกายและทางวาจา ทั้งในการกระทำดีและกระทำชั่ว (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,13/57/38-39) เมื่อบุคคลคิดและทำกรรมอย่างใดอย่าง

หนึ่ง กระบวนการทำงานของจิตและเจตนาตามหลักจิตนิยมและกรรมนิยมย่อมดำเนินควบคู่กันไป โดยการอาศัยกันและกัน แต่แยกกันโดยความเป็นกฎธรรมชาติที่ต่างกัน โดยเฉพาะเรื่องจิตกับเจตนาของมนุษย์เป็นกฎธรรมชาติคนละด้าน แม้ว่ากฎทั้ง 2 ทำงานสัมพันธ์กัน (พระเทพเวที (ประยูรทร์ ปยุตโต), 2536:106)

บทสรุป

การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเจตนาส่วนหนึ่งในการพิจารณาตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องของความรับผิดชอบทางศีลธรรมเจตนาเป็นความตั้งใจทำซึ่งเป็นกุศลเจตนาคือเจตนาดี และอกุศลเจตนาคือเจตนาไม่ดี หากเจตนาที่เป็นกุศลเจตนาที่ประกอบด้วย โอลงะ อโมหะ อโทสะ หากเจตนาเป็นอกุศล เจตนาที่ประกอบด้วย โลงะ โมหะ โทสะ เกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์โดยหมายเอาเจตนาที่ประกอบด้วยกุศลและอกุศลเป็นมาตรฐานสำคัญในการตัดสินนั้นความรับผิดชอบทางศีลธรรม หากเจตนา กับผลที่เกิดจากเจตนามีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ เจตนา กับผลที่เกิดจากเจตนาเป็นไปในทิศเดียวกัน เช่น การกระทำที่มีเจตนาดีของคนดี ผลลัพธ์ออกมาดี และการกระทำที่มีเจตนาไม่ดีของคนไม่ดี ผลลัพธ์ออกมาไม่ดี ในกรณีเช่นนี้การตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมโดยใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหาจะไม่มีความยุ่งยากที่สลับซับซ้อนต่อการตัดสินปัญหาจริยธรรมสักเท่าใดนัก แต่ในความเป็นจริงพบว่า บางครั้งเจตนา กับผลที่เกิดจากเจตนาไม่มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน เช่น เจตนาดีแต่ผลที่เกิดจากเจตนาไม่ดี เจตนาไม่ดีแต่ผลที่เกิดจากเจตนาดี ทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหาความรับผิดชอบทางศีลธรรมได้ แต่ในท้ายที่สุดแล้ว ผู้เขียนเชื่อว่า การใช้เจตนาเป็นเกณฑ์ตัดสินปัญหาในกรณีดังกล่าวนี้ไม่มีปัญหาความยุ่งยาก เพราะการตัดสินความรับผิดชอบทางศีลธรรมเป็นแบบสมบรูณ์นิยม การกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดโดยเจตนา 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ซึ่งเจตนาผลักดันให้มนุษย์กระทำการต่าง ๆ เมื่อใดที่กุศลเจตนาเป็นแรงจูงใจผลักดัน การกระทำนั้นจัดเป็นความดี เมื่อใดก็ตามที่อกุศลเจตนาเป็นแรงจูงใจผลักดัน เมื่อนั้นการกระทำนั้นจัดเป็นความชั่ว จึงเป็นที่แน่ชัดว่า ความดีและความชั่วตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นคุณค่าที่มีจริงอย่างภววิสัย คือไม่ขึ้นอยู่กับความเข้าใจของผู้กระทำ หากกระทำความดีด้วยเจตนาดี แต่ผลลัพธ์ออกมาไม่ดีก็ถือเป็นกระทำความดี หากกระทำความดีด้วยเจตนาที่ไม่ดี แต่ผลลัพธ์ออกมาดี การกระทำนั้นจัดเป็นการกระทำไม่ดี หากทราบว่าผลของการกระทำนั้นเป็นเช่นไร ก็ย้อนกลับไปตรวจสอบสาเหตุของผลได้ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์กุศลวิบากเป็นผลของกุศลกรรมที่เกิดประกอบด้วยกุศลเจตนา อกุศลวิบากเป็นผลของอกุศลกรรมที่ประกอบด้วยอกุศลเจตนา เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมตามหลักพุทธจริยศาสตร์แล้วมีลักษณะเป็นเจตนาบาท เน้น

หลักการตัดสิน โดยใช้เจตนาเป็นเครื่องตัดสิน เน้นความสำคัญของเจตนา ว่าเป็นจุดเริ่มของการกระทำ ดีหรือชั่ว โดยพิจารณาจากการกระทำที่ประกอบด้วย การแสดงเจตนาและมูลรากทางศีลธรรมอย่างใด อย่างหนึ่งเสมอ

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.*

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2541). *พระอัมมปิฎกฤทธา แปลภาคที่ 1.* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542.* กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์,

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.* กรุงเทพฯ :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2538). *กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่.* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม.*

กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2556). *พุทธจริยศาสตร์กับประเด็นปัญหาทางจริยธรรมเรื่องการฆ่าตัวตาย.*

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2552). *หลักปฏิบัติสำคัญในพุทธศาสนา.* กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

สมภาร พรหมทา. (2525). *พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์.* กรุงเทพฯ : สารมวลชน.

วิทย์ วิศทเวทย์. (2530). *จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม.* กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

อักษรเจริญทัศน์.

